

**ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ «Η Ιστορία της εβραϊκής κοινότητας Χαλκίδας από
το 586 π.Χ. έως το 2001 μ.Χ. – ΤΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ»**

Πνευματικό Κέντρο Ι.Κ. Αθηνών, 20.5.2019 – ώρα 6 μ.μ.

ΟΜΙΛΙΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ κ. ΜΑΪΡ Σ. ΜΑΪΣΗ

*Αξιότιμοι κύριοι Υπουργοί, κύριοι Βουλευτές, κύριε Αντί- περιφερειάρχη.
Σοφολογιότατοι Ραββίνοι.
Κύριε Πρόεδρε του ΚΙΣΕ.
Κύριε Πρόεδρε του Μουσείου Ελλάδας*

Κύριοι Πρόεδροι και εκπρόσωποι των Ισραηλιτικών Κοινοτήτων και οργανισμών.

Κυρίες και Κύριοι.

Η Εβραϊκή Κοινότητα της Χαλκίδας είναι ίσως η μοναδική Κοινότητα σε όλη την Ευρώπη που υπήρξε από το 586 προ Χριστού και που εξακολουθεί να λειτουργεί μέχρι και σήμερα.

Η Κοινότητα με την μακραίωνη ιστορική παρουσία της στον Ελλαδικό χώρο, μόλις τα τελευταία χρόνια άρχισε να βγαίνει από την αφάνεια και να αποκαλύπτεται η σημαντικότητα της.

Μία, από τις πλέον κύριες πηγές ανάδειξης της είναι το αρχαίο Εβραϊκό Ν. και τούτο διότι είχε την τύχη, να διασωθεί ανέγγιχτο και απαραβίαστο ως προ της έκτασής του, από τους Ελληνιστικούς χρόνους, σε αντίθεση με των άλλων Κοινοτήτων της Ελλάδας που έχουν εξαφανιστεί είτε κατά την διάρκεια του πολέμου, ή και μετά.

Το Βόρειο μέρος του Ε. Ν. για αιώνες παρέμενε καλυμμένο με χώματα και αγριόχορτα. Κάποιοι μόνο υπέργειοι τάφοι διακρίνονταν ελάχιστα, σκόρπιοι και κατεστραμμένοι.

Το 1990 ξεκινήσαμε μία συστηματική προσπάθεια να καθαρίσουμε αυτό το χώρο από όλα τα φερέα του υλικά.

Τότε ήταν που άρχισαν να αποκαλύπτονται κάποιοι σχεδόν κατεστραμμένοι τάφοι και εξ αυτών μόνο λίγοι έφεραν επιτύμβιες στήλες εσωτερικά μέσα στις κρύπτες τους στο εμπρός μέρος.

Από τις εκατοντάδες τάφων που επισημάνθηκαν και από τις χιλιάδες που κάλυπταν ασφυκτικά και τα 17 στρέμματα του Ν., ακόμα και μέχρι τις παραφές του δυτικού τείχους, μόνο δύο εξ όλων αυτών διασώζονταν με σχετικά μικρές ζημίες, ώστε να καθορίζεται το σχήμα τους.

Ήταν ολοφάνερο ότι οι τάφοι του Ν. είχαν λεηλατηθεί. Έλλειπαν οι πέτρες των υπέργειων κατασκευών τους, μαζί και τις επιτύμβιες στήλες τους. Όσες ήταν βαθιά στερεωμένες στη γη, ήταν σπασμένες στο άνω μέρος τους με αποτέλεσμα να έχει χαθεί μέρος του κειμένου τους.

Οι μακραίωνες περίοδοι κατοχής της Χαλκίδας από τους Ενετούς (1205-1470) και κυρίως από τους Οθωμανούς (1470-1833) είχαν σαν αποτέλεσμα οι τάφοι να λεηλατούνται και οι στήλες τους, να γίνονται οικοδομικό υλικό των τειχών του Κάστρου, αλλά και των σπιτιών. Μία μάλιστα επιτάφιος στήλη κοσμούσε την Άνω Πύλη, ή Πύλη των Ιουδαίων του Κάστρου.

Τελικά η λεηλασία των υλικών των τάφων σταμάτησε το 1897, όταν ο Φερδινάνδος Ρότσιλντ περνώντας από την Χαλκίδα έδωσε χρήματα για την

περίφραξη του Ν., με την ανέγερση τοίχους ύψους ενός μέτρου, και για την ανέγερση ενός μικρού οικήματος για τον φύλακα.

Από την καταστροφική αυτή λεηλασία του Ν. διασώθηκαν μόνο εκατό επιτύμβιες στήλες οι οποίες χρονολογικά ανήκουν την περίοδο του 15^{ου} -18^{ου} αιώνα, ελάχιστες είναι του 19^{ου} -20^{ου}

Μεταπολεμικά βιώσαμε μια περίοδο, έντονα πιεστικών προσπαθειών από τις τοπικές Αρχές να μεταβάλουν την χρήση και την έκτασή του Ν., που ευτυχώς δεν επετεύχθησαν, χάρις σε απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας και έτσι διασώθηκε ένας μοναδικός αρχαιολογικός χώρος, ιδιαίτερα πολύτιμος για την ιστορία του τόπου μας, για την Ελλάδα και τον Παγκόσμιο Εβραϊσμό.

Σήμερα το Ν. είναι ένας όμορφος πευκόφυτος χώρος και ο δεύτερος σε μέγεθος πνεύμονας της πόλης μας.

*

Το βιβλίο που σήμερα παρουσιάζεται, είναι αποτέλεσμα δουλειάς και μελέτης ετών. Είναι ένα έργο που δομήθηκε με συστηματική τεκμηρίωση και είμαι βέβαιος ότι η ανάγνωση του θα σας μεταφέρει σε έναν κόσμο λίγο περίεργο, άγνωστο για τους περισσότερους και που θα αποτελέσει μία απρόσμενη έκπληξη.

Το βιβλίο αναφέρεται και αναλύει διεξοδικά και εξειδικευμένα, σημαντικά ευρήματα της Ελληνιστικής περιόδου, από Μεσαιωνικούς ιδιόμορφους τάφους του 15^{ου} -18^{ου} αι και τα όσα τους αφορούν και που εντάσσονται σε τρεις κύριες και θεμελιώδεις ενότητες.

Η πρώτη αφορά γενικά το Ν. της Κοινότητας, και τα ευρήματα της Ελληνιστικής περιόδου, που αποκαλύπτουν την ύπαρξη μιας συγκροτημένης και μακρόβιας Εβραϊκής Κοινότητας, από τότε έως και σήμερα.

Η δεύτερη ενότητα αφορά την ύπαρξη ιδιόμορφων τάφων του 15^{ου} έως τα τέλη του 18^{ου} αιώνα και τις εκατό επιτύμβιες στήλες που ευτυχώς διασώθηκαν από τους πάμπολλους τάφους, όλοι τους χωρίς καμία εξαίρεση φέρουν όμοιο σχήμα μοναδικό σε ολόκληρη την Ευρώπη.

Ακολουθούν οι ερμηνείες των κειμένων και των συμβόλων που φέρουν, με σχόλια μέσω των οποίων αποκαλύπτονται ήθη και έθιμα που ίσχυαν εκείνη την περίοδο και που τηρούνται μέχρι και σήμερα.

Και Η Τρίτη ενότητα είναι αυτή που περίτρανα φανερώνει και αποδεικνύει ότι η μικρή Κοινότητα της Χαλκίδας, την μεσαιωνική εκείνη περίοδο επάξια είχε επωμιστεί τον μεγαλειώδη και άκρως τιμητικό τίτλο της Μικρής Ιερουσαλήμ και του Μικρού Τσφάντ. (εξήγηση τι είναι το Τσφάντ)

Ο λόγιος Μποχώρ Φόρνης, και δημοσιογράφος, στο ιστορικό του κείμενο του 1913 για την Κοινότητα, μεταξύ άλλων γράφει και τα εξής:

« Η Ισραηλιτική Κοινότητα Χαλκίδος ήκμαζεν επί φιλολογίαν κατά τον παρελθόντα αιώνα και κατ ευφημισμόν έφερε το όνομα μικρό Σαφέντ ή Μικρή Ιερουσαλήμ», και ότι η Κοινότητα διοικούταν θρησκευτικά με βάση κώδικα ο οποίος καθιερώθηκε από το μεταρρυθμιστικό Ισραηλιτικό συμβούλιο της Πάτρας.

Σήμερα αυτό το βιβλίο θα μας μεταφέρει στον πνευματικό κόσμο των σοφών της Κοινότητας που έζησαν στην Χαλκίδα, την μικρή αλλά πνευματικά καταξιωμένη Κοινότητα, όσες λίγες σε όλη την Ελλάδα.

Διαχρονικά η Κοινότητα ήταν αριθμητικά μικρή και δεν είχε την ευκαιρία να αναδείξει την ιστορική της ύπαρξη, ώστε να προκαλέσει ένα ευρύτερο ενδιαφέρον, με αποτέλεσμα να παραμένει γνωστή μόνο σε έναν περιορισμένο κύκλο ανθρώπων. Όμως σήμερα και με την παρουσίαση και του 2ου βιβλίου για «Το Νεκροταφείο», τεκμηριώνεται πλήρως με τις αποκαλύψεις των επιτύμβιων στηλών, που αποτελούν

πλέον αδιάσειστα στοιχεία, τόσο η ύπαρξη οργανωμένης Κοινότητας από τους Ελληνιστικούς χρόνους μέχρι και σήμερα, όσο και το πνευματικό επίπεδο της ζωής των μελών της, επιβεβαιώνει την λειτουργία του Ν., από την Ελληνιστική περίοδο, γεγονός που δεν έχει αμφισβητηθεί από τους ιστορικούς που έχουν ασχοληθεί με την ύπαρξη της Κοινότητας.

Το εν λόγω βοτσαλωτό μωσαϊκό δάπεδο του πλυντηρίου των νεκρών, είναι πανομοιότυπο με το βοτσαλωτό δάπεδο και την περιμετρική του λωρίδα του 4^{ου} αι., που ο Αδαμάντιος Σάμπων αποκάλυψε στο εργοστάσιο της Πειραιϊκής Πατραϊκής, στην περιοχή Τούρκικα μνήματα.

Επίσης είναι όμοιο με το βοτσαλωτό μωσαϊκό του δαπέδου της οικίας, του αρχαιολογικού χώρου που έχει αποκαλυφθεί στα ΚΤΕΛ του Αγίου Στεφάνου, και που αφορά την αρχαία οδό των Στείρων.

*

Αναφορικά με την δεύτερη ενότητα των ιδιόμορφων Μεσαιωνικών τάφων, αν και οι επιτύμβιες στήλες που διασώθηκαν είναι ελάχιστες, στάθηκαν καθοριστικές να μας αποκαλύψουν, το τι ακριβώς πρέσβευαν τα μέλη της Κοινότητας την περίοδο του Μεσαίωνα, όταν οι 30 στήλες από τις 100 ανήκουν σε Ραββίνους, Ταλμουδιστές, σοφούς, Καβαλιστές, ιατροφιλόσοφους και αστρονόμους.

Γνωρίζουμε ότι την περίοδο εκείνη τα μέλη της Κοινότητας της Χαλκίδας ήταν περιορισμένοι στο Γκέτο τους και βεβαίως ζούσαν δύσκολες καταστάσεις, με τις γνωστές αφόρητες καταπιέσεις των κατακτητών.

Παρά ταύτα μέσα σε αυτή τη ζοφερή κατάσταση του καθημερινού αγώνα επιβίωσης ως υπέρτατο καθήκον τους είχαν θέσει, να φιλοσοφούν και να μορφώνουν τα παιδιά τους.

Ο πατέρας οπωσδήποτε όφειλε να διδάξει, τουλάχιστο το πρωτότοκο παιδί του, που στη συνέχεια το έστειλε σε άλλο δάσκαλο για να συμπληρώσει τη μόρφωσή του έως ότου αναγνωριστεί ως Ραββίνος. Και όλα αυτά παράλληλα με την καθημερινή τους εργασία, του ράφτη, φαναρτζή, αντιγραφέα βιβλίων, γυρολόγου, εμπόρου.

Ακόμα αγόραζαν βιβλία τα οποία μελετούσαν και στις βιβλιοθήκες των περισσότερων σπιτιών υπήρχαν σπάνια βιβλία με τα οποία έκτιζαν την μόρφωση των παιδιών τους. Η δε Συναγωγή ήταν χώρος σχολείου, μελέτης και συζητήσεων.

Στο βιβλίο του ο Άμος Οζ «Αγαπητοί ζηλωτές» γράφει για την ιστορία που ένας αγαπητός του δάσκαλος έλεγε: *Ένας γέρος πατέρας καθοδηγεί το γιό του. Γιέ μου αν ψάχνεις καταφύγιο από τη βροχή και τον αέρα, σήσε μια σκηνή ή μια καλύβα. Αν ψάχνεις μέρος να μείνεις για όλη σου τη ζωή χτίσε ένα πέτρινο γερό σπίτι. Αν η επιθυμία σου είναι να εξασφαλίσεις και τα παιδιά σου και τα παιδιά των παιδιών σου μετά από σένα, χτίσε μια πόλη οχυρωμένη με τείχη. Αν όμως θέλεις να κατασκευάσεις ένα οικοδόμημα για τις επόμενες γενιές σου γράψε ένα βιβλίο.*

*

Η περιέργεια, που πολλές φορές δυναμιτίζει και μετουσιώνεται σε ανάγκη αναζήτησης, η σύνδεση του παρόντος με το παρελθόν των προγόνων μας, έγινε παράγοντας που έδρασε καταλυτικά για να ξεκινήσει η έρευνα για το Ν. που διήρκησε μία και πλέον δεκαετία.

Ευτυχής σύμπτωση ήταν να έχω ασχοληθεί έστω και ελάχιστα με την Καμπαλά, τους συμβολισμούς και τα σύμβολα της, με αποτέλεσμα η περιέργεια να έχει κορυφωθεί, όταν καθημερινά οι υποψίες, του τι ακριβώς εκπροσωπούν αυτοί οι περίεργοι τάφοι, επαληθεύονταν όσο προχωρούσαν οι εργασίες και αποκαλύπτονταν οι ομοιόμορφοι αυτοί τάφοι ορισμένοι των οποίων είχαν επιτύμβιες στήλες στις κρύπτες τους.

Στη συνέχεια εκλύθηκε από το Ισραήλ η αρχαιολόγος κ. Hanna Jacobsohn ειδική για τις επιτύμβιες στήλες της περιόδου του 15^{ου}- 18^{ου} αι.

Όσο προχωρούσε η μελέτη των συμβόλων των στηλών, τόσο επιβεβαιωνόταν οι άρρηκτοι δεσμοί των μελών της τότε Κοινότητας με τον μυστικισμό της Καμπαλά και το Ταλμουδ, με αποτέλεσμα να αποκαλύπτεται ο τρόπος ζωής τους, τα πιστεύω τους, τα απαράβατα ήθη και έθιμα και παραδόσεις τους, πολλά των οποίων και εξακολουθούν να τηρούνται με τον ίδιο ακριβώς τρόπο μέχρι και σήμερα, σε ότι αφορά τον τρόπο ταφής, το μνημόσυνο, την τοποθέτηση κατά την ταφή των θραυσμάτων των αγγείων που εθιμικά σπάζουμε και σήμερα.

Σιγά, σιγά όλα αυτά έπαιρναν θέση σε ένα πάζλ που συνεχώς μεγάλωνε και που απλωνόταν όσο η ανάλυση των συμβόλων προχωρούσε και νέα στοιχεία προστίθεντο, όπως διαφορετικά πλαίσια των επιτύμβιων επιγραφών και κάποια χαραγμένα σύμβολα και ιδεογράμματα στις επιτύμβιες στήλες.

Το κείμενο όλων των στηλών ανεξαιρέτως είναι μικρό και γραμμένο στα Εβραϊκά. Κάποιες λέξεις ή γράμματα τους, παρέπεμπαν σε ολόκληρα Βιβλικά κείμενα, που μας αποκαλύπτουν ένα κόσμο υψηλού επιπέδου μόρφωσης για εκείνη την εποχή, στοιχεία που προδιαγράφουν την ανεκτική πορεία της ψυχής προς υψηλότερα δώματα.

Πιστέψτε με ήταν μία πρωτόγνωρη συναρπαστική εργασία, που δεν σε άφηνε να κάνεις ούτε διάλλειμα, για να ερευνηθεί το μεγαλύτερο μέρος από το αρχαίο Ν.

Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι το σχήμα όλων ανεξαιρέτως των τάφων, είναι όμοιο αυτών της Ανατολής, των εξόριστων Εβραίων που ζούσαν τότε στις σατραπείες της Βαβυλώνας.

*

Μία άλλη σημαντική επισήμανση είναι ότι από τον 16^ο αι. ήλθε και εγκαταστάθηκε στην Κοινότητα ένας μεγάλος αριθμός Σεφαραδιτών- Ισπανοεβραίων και κυρίως από την Ιταλική χερσόνησο την Απουλία, Τοσκάνη και τη Σικελία. Αργότερα, περί το 1650 εγκαθίστανται κάποιες Ραββινικές οικογένειες από τη Θεσσαλονίκη, όπως φανερώνουν οι επιτύμβιες στήλες. Επίσης κατά περιόδους ήλθαν και εγκαταστάθηκαν Εβραίοι από τη Θήβα, την Κρήτη, την Πάτρα και από το Μιστρά, που μερικοί με περηφάνια διατήρησαν τον τίτλο του Μιστριώτη.

Παρ' όλα αυτά η Κοινότητα της Χαλκίδας διατήρησε στο ακέραιο τον Ελληνόφωνο Ρωμανιώτικο χαρακτήρα της, διότι όλοι οι νεοφερμένοι αναγκάστηκαν να προσαρμοστούν με τους ντόπιους για να επιβιώσουν.

Πολλοί εξ' αυτών ήταν εξαιρετικά μορφωμένοι, με αποτέλεσμα να γίνονται πόλος έλξης και για άλλους, χωρίς να σκέπτονται αν θα ζούσαν φτωχικά, διότι τους αρκούσε να είχαν την δυνατότητα να μελετούν κοντά σε σοφούς Δασκάλους.

Σε μερικές επιτύμβιες στήλες σοφών δασκάλων βρίσκουμε χαραγμένα κάποια σύμβολα γεωμετρικά ή γραμματικά, τα οποία χάραξαν οι μαθητές τους θέλοντας μέσα από αυτά να φανερώσουν το επίπεδο γνώσεων τους και των αρχών που βίωναν στην καθημερινή τους ζωή έχοντας δημιουργήσει έναν πνευματικό περίγυρο. Αυτός ήταν και λόγος που η Κοινότητα απέκτησε τον τιμητικό τίτλο του Μικρού Τσφάτ και της μικρής Ιερουσαλήμ και ταυτόχρονα εξασφάλιζε την μακροβιότητα της ύπαρξής της.

Όμως στα τέλη του 18^{ου} αι., ο θαυμαστός αυτός κρίκος έσπασε. Κάποια γεγονότα προκάλεσαν δυσάρεστα αποτελέσματα ώστε να φέρουν την παρακμή αυτής της πνευματικής άνθισης. Οι σοφοί που την αναδείκνυαν μετοίκησαν, και έτσι η Κοινότητα φτώχυνε πνευματικά όπως χαρακτηριστικά ο λόγιος Μποχώρ Φόρνης αφήνει να νοηθεί το 1913 με τα γραφόμενα του.

Κυρίες και Κύριοι,

Η έκδοση του πρώτου βιβλίου της Ιστορίας της Εβραϊκής Κοινότητας προκάλεσε το ενδιαφέρον πολλών συμπολιτών μας να μάθουν για την ζωή της εδώ Κοινότητας, να επισκεφτούν την Συναγωγή της και το αρχαίο Νεκροταφείο της και να τα γνωρίσουν από κοντά.

Ένα μικρό Μουσείο δημιουργήθηκε μέσα στον χώρο του Ν. όπου και εκτίθενται οι επιτύμβιες στήλες, που όμως μένει ημιτελής λόγω της οικονομικής κρίσης. Ευελπιστούμε όμως ότι θα βρεθεί κάποια λύση για την ανάδειξη αυτών των σημαντικών ευρημάτων.

Το Εβραϊκό Ν. της πόλης μας πρέπει να καθιερωθεί πλέον ως ένα μοναδικό Μνημείο που όμοιό του δεν υπάρχει σε όλη την Ευρώπη, και που αποτελεί ένα στολίδι για τον Ελληνικό Εβραϊκό πολιτισμό. Αν δε τεθεί υπό την σκέπη της ΟΥΝΕΣΚΟ, η αναγνώριση αυτή θα συμβάλει αποφασιστικά στην τουριστική ανάπτυξη της πόλη μας και όχι μόνο.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι το συγγραφικό μου έργο θα συνεχιστεί με την έκδοση του βιβλίου που θα αφορά την «Η ιστορία της Συναγωγής και της Εβραϊκής Συνοικίας» που ελπίζω σύντομα να ολοκληρωθεί.

*

Και θα κλείσω την ομιλία μου με τις οφειλόμενες ευχαριστίες μου προς όλους αυτούς που με βοήθησαν με πολύ αγάπη μέχρις ότου ολοκληρωθεί αυτό το έργο.

Να ευχαριστήσω την κ. Σύμωση για την παραχώρηση της αίθουσα του Μουσείου.

Τους εκλεκτούς κύριους ομιλητές της βραδιάς, την κ. Αμαλία Καραπασχαλίδου, τον Κ. Θρασύβουλο Παπαστρατή και την παρουσιάστρια κ. Δήμητρα Παπαμιχαήλ.

Την Κυρία Μπέκη Κωστή για την αμέριστη βοήθεια της από την πρώτη στιγμή, λόγω των γνώσεων της ως δασκάλα των Εβραϊκών.

Τα μέλη του Δ. Σ. των περιόδων της Προεδρίας μου της δεκαετίας 1990-2001 που με στήριξαν σε όλη αυτή την προσπάθεια.

Τους φίλτατους και κύριους συνεργάτες Λέων Γαβριηλίδη, και Ισαάκ Ησαΐα που συνέβαλαν με αμέτρητες ώρες εργασίας στην τελική διαμόρφωση του βιβλίου.

Ευχαριστώ όλες τις Εβραϊκές Κοινότητες της Ελλάδας, που παρ' όλες τις δύσκολες οικονομικές συγκυρίες μετείχαν στις δαπάνες της έκδοσής του βιβλίου και ιδιαιτέρως τον Πρόεδρο του ΚΙΣΕ κ. Δαυίδ Σαλιτιέλ

Τέλος ένα μεγάλο ευχαριστώ από τα βάθη καρδιάς, προς όλους εσάς που τιμήσατε την σημερινή παρουσίαση του βιβλίου.

28-11-2018

ΜΑΪΡ ΣΟΛ. ΜΑΪΣΗΣ